

15. Układ, który ocalił życie tysięcy Polaków

30 lipca 1941 roku podpisany został układ, który stał się przyczyną ogromnych kontrowersji w świecie polskiej polityki i który doprowadził do poważnego kryzysu rządowego, ale który zarazem pozwolił na uratowanie życia tysiącom obywateli polskich deportowanych przez władze radzieckie po 1939 roku w głąb ZSRR. Rozmowy premiera Władysława Sikorskiego z ambasadorem ZSRR w Londynie Iwanem Majskim (ich nazwiskami zaczęto wkrótce określać układ) nastąpiły wkrótce po ataku niemieckim na Związek Radziecki i po wejściu tego mocarstwa w skład koalicji antyhitlerowskiej. Premier RP, aktywnie zachęcany przez władze brytyjskie, zdecydował się na negocjacje, które doprowadziły do unormowania stosunków polsko-radzieckich. Porozumienie Sikorski-Majski przywracało pomiędzy Polską a ZSRR stosunki dyplomatyczne, unieważniało traktaty radziecko-niemieckie z sierpnia i września 1939 roku, przewidywało utworzenie Armii Polskiej w Związku Radzieckim oraz zapowiadało zwolnienie z więzień i miejsc zesłania przetrzymywanych tam Polaków. Sikorski stwierdzał zdecydowanie: „W danej sprawie więcej osiągnąć się nie da, ktokolwiek opowiada się za odmową, nie widzi rzeczywistości”.

Oponenci generała Sikorskiego zarzucali mu, że układ nie potwierdził *expressis verbis* uznania przez Rosjan przedwojennej granicy polsko-radzieckiej ustalonej w traktacie ryskim, protestowali przeciwko określeniu w dodatkowym protokole obywateli polskich za osoby podlegające „amnestii”, niczym przestępców, krytykowali także odsunięcie od negocjacji kierownictwa Ministerstwa Spraw Zagranicznych i wskazywali na naruszenie przez premiera konstytucyjnych kompetencji głowy państwa. Prezydent Władysław Raczkiewicz odmówił podpisania porozumienia, tekst układu nie został ogłoszony w Dzienniku Ustaw, do dymisji podali się minister spraw zagranicznych August Zaleski, minister bez teki Kazimierz Sosnkowski i minister sprawiedliwości Marian Seyda. Argument przemawiający za podpisaniem układu okazał się jednak bezdyskusyjny: porozumienie ocaliło życie co najmniej 115 tysiącom obywateli polskich, którzy w następnych miesiącach zostali uwolnieni z miejsc swego zesłania i dotarli do punktów formowania Armii Polskiej, a wkrótce potem opuścili Związek Radziecki.

U K Ł A D
M I E D Z Y R Z A D E M R Z E C Z Y P O S P O L I T E J P O L S K I E J
A R Z A D E M Z W I A Z K U
S O C J A L I S T Y C Z N Y C H R E P U B L I K R A D

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej i Rząd Związku Socjalistycznych Republik Rad zawarły niniejszy układ i postanawiają co następuje:

1. Rząd Związku Socjalistycznych Republik Rad uznaje, że traktaty sowiecko-niemieckie z 1939 roku, dotyczące zmian terytorialnych w Polsce, utraciły swą moc. Rząd Rzeczypospolitej Polskiej oświadcza, że Polska nie jest związana z jakimkolwiek trzecim Państwem żadnym układem, zwróconym przeciwko Związkowi Socjalistycznych Republik Rad.
2. Stosunki dyplomatyczne między obu Rządami będą przywrócone po podpisaniu niniejszego układu i nastąpi niezwłocznie wymiana Ambasadorów.
3. Oba Rządy zobowiązują się wzajemnie do udzielania sobie wszelkiego rodzaju pomocy i poparcia w obecnej wojnie przeciwko hitlerowskim Niemcom.
4. Rząd Związku Socjalistycznych Republik Rad oświadcza swą zgodę na tworzenie na terytorium Związku Socjalistycznych Republik Rad Armii Polskiej, której dowódca będzie mianowany przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w porozumieniu z Rządem Związku Socjalistycznych Republik Rad. Armia Polska na terytorium Związku Socjalistycznych Republik Rad będzie podlegać w sprawach operacyjnych Naczelnemu Wojskowemu Dowództwu Związku Socjalistycznych Republik Rad, w składzie którego będzie się znajdować przedstawiciel Armii Polskiej. Wszystkie szczegóły dotyczące organizacji, dowództwa i użycia tej Armii będą ustalone dalszym układem.
5. Układ niniejszy wchodzi w życie natychmiast po podpisaniu i nie podlega ratyfikacji.

Układ niniejszy sporządzony jest w dwóch egzemplarzach, każdy w języku polskim i rosyjskim. Oba teksty mają jednakową moc.

Londyn, 30 lipca 1941 roku.

PREZES RADY MINISTRÓW

Władysław Sikorski

Polski tekst układu polsko-radzieckiego z 30 lipca 1941 roku z podpisem premiera Władysława Sikorskiego.